

УДК 398.41(=1:477.82-021.181)
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2021.04.886>

«БЛУД» В ДЕМОНОЛОГІЧНИХ УЯВЛЕННЯХ ТА ПОВІР'ЯХ ВОЛИНЯН

Анастасія КРИВЕНКО

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9353-2919>

кандидатка історичних наук, наукова співробітниця,
Інститут народознавства НАН України,
відділ етнології сучасності,
проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: n.d.kryvenko@gmail.com

На основі аналізу польових матеріалів здійснено характеристику традиційних демонологічних уявлень волинян про блуд. Територія дослідження охоплює етнографічну Волинь з добре збереженим побутуванням архаїчних уявлень, які, однак, недостатньо висвітлені в народознавчій літературі, а тому дослідження є науково важливим та актуальним. Об'єктом дослідження є блуд як демонологічний персонаж в міфологічних уявленнях волинян. Предметом — характерні для волинян уявлення про його іпостасі, функції, місця перебування, генезу, а також магічно-ритуальні способи його знешкодження та нейтралізації. Мета дослідження — комплексна характеристика традиційних демонологічних уявлень про «блуд», репрезентованих у повір'ях, звичаях і обрядах волинян.

Хронологія дослідження охоплює період від середини XIX століття до сучасного періоду побутування досліджуваних явищ. Джерельною основою дослідження є етнографічні матеріали, зібрані під час історико-етнографічних експедицій авторкою впродовж 2009—2019 рр. Розвідка ґрунтується на засадничих методологічних підходах до комплексного історико-етнологічного вивчення етнокультурних явищ й охоплює застосування різних методів (польового спостереження, типологічного аналізу, структурно-функціонального, порівняльно-історичного, реконструктивного, структурно-семантичного).

З'ясовано, що блуд — один з найпоширеніших образів у традиційних демонологічних уявленнях волинян, який сьогодні в численних бувальщинах та оповідках ототожнюється з образом чорта.

Ключові слова: етнографічна Волинь, блуд, демонологія, уявлення, повір'я, апотропей.

Anastasiia KRYVENKO

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9353-2919>

Candidate of Sciences in History,

Senior Researcher,

the Institute of Ethnology

of the National Academy of Sciences of Ukraine,

The Department of Modern Ethnology,

15, Svobody Avenue, 79000, Lviv, Ukraine,

e-mail: n.d.kryvenko@gmail.com

«BLUD» IN THE DEMONOLOGICAL IDEAS AND BELIEFS OF THE PEOPLE OF VOLHYNIA

According to the materials of field research of the author in the article it is analyzed the demonological representations of Volynians about Blud. The study area covers ethnographic Volhynia with a well-preserved existence of archaic ideas, which, however, are insufficiently covered in the ethnographic literature. The introduction into scientific circulation and analysis of field materials collected by the author on the territory of ethnographic Volhynia is the scientifically significant and actual task. The object of the research is Blud as the demonological character in the mythological ideas of the people of Volhynia. The subject — characteristics of the people of Volhynia ideas about its appearance, function, location, genesis, as well as magical and ritual methods of protection from it and its neutralization. The purpose of the study is a comprehensive description of traditional demonological notions of the «Blud», represented in the beliefs, customs and rituals of Volhynia. The chronology of the study covers the period from the middle of the XIX century to the modern period of the studied phenomena. The article is based on methodological approaches to the complex historical and ethnological study of ethnocultural phenomena and covers the application of various methods (field observation, typological analysis, structural-functional, comparative-historical, reconstructive, structural-semantic). The source basis of the study is the ethnographic materials collected during historical and ethnographic expeditions by the author during 2009—2019. It was found that the Blud is one of the most common images in the traditional demonological ideas of the people of Volhynia, which today in many stories and tales is identified with the image of the devil. Archaic features, specific local features of Volhynia beliefs about fornication, as well as in some preventive and apotropaic ways to prevent and neutralize its harmful effects have been identified.

Keywords: ethnographic Volhynia, Blud, demonology, ideas, beliefs, apotropaic.

Вступ. Народна демонологія українців — одна з тих царин традиційного світогляду, в структурі якої досі побутують релікти давніх уявлень про різних духів, демонів, людей з надприродними властивостями. Одним з найбільш поширених в демонологічних уявленнях українців досі є «блуд» — неперсоніфікований дух, що збиває людей зі шляху, водить манівцями та може призвести не лише до втрати орієнтиру в просторі, а й до порушень психіки чи загибелі. Традиційні уявлення про «блуд», місця його з'яви, його шкідливий вплив на життя та здоров'я людини, своєрідні способи захисту від нього та нейтралізації відображені не лише в народних повір'ях, а й у певних звичаєво-обрядових явищах.

Демонічна істота, що збиває людину з дороги, заводячи в нетрі, здавна цікавила дослідників і тою чи іншою мірою знайшла своє висвітлення в низці праць, однак поряд з іншими демонологічними персонажами образ блуду висвітлений в літературі здебільшого контекстно і фрагментарно [1, с. 75; 2, с. 29—42; 3, с. 20—32; 4, с. 122, 123; 5, с. 45—46]. Територія дослідження охоплює етнографічну Волинь — один із самотніх районів України, де і донині добре збереглися давні демонологічні уявлення і вірування.

Матеріали, зібрані авторкою на теренах етнографічної Волині, значно розширюють джерельну базу для досліджень цього персонажу демонології, дадуть змогу краще виявити локальні особливості та загальноетнічні риси традиційної народної культури українців загалом, що є науково важливим та доцільним завданням [6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14].

Відтак *об'єктом* дослідження є образ «блуду» в демонологічних уявленнях волинян. *Предметом* — характерні для волинян уявлення про його іпостасі, місця перебування, його властивості та функції, а також магічно-ритуальні способи його знешкодження та нейтралізації.

Мета дослідження — комплексна історико-етнографічна характеристика традиційних демонологічних уявлень волинян про «блуд». *Хронологія* дослідження охоплює період від середини ХІХ — до сучасного періоду побутування досліджуваних явищ.

Розвідка ґрунтується на засадничих *методологічних* підходах до комплексного історико-етнологічного вивчення етнокультурних явищ й охоплює застосування різних методів (польового спостереження, типологічного аналізу, структурно-функціонального,

порівняльно-історичного, реконструктивного, структурно-семантичного).

Джерельною основою дослідження є польові етнографічні матеріали, зібрані авторкою під час історико-етнографічних експедицій впродовж 2009—2019 рр. Залучення емпіричних архівних даних разом з результатами напрацювань етнологів в сучасну пору дають можливість повною мірою розкрити тематику дослідження [15, с. 948; 16, с. 90; 17, с. 47—49; 18, с. 218; 19, с. 250].

Основна частина. За традиційними віруваннями, що збереглися донині, «блуд» є нечистою силою, під впливом якої людина втрачає орієнтир у просторі. Звідси найпоширеніший демонім на позначення цього персонажа в жителів Волині, як і деінде в Україні, — «блуд» [6, арк. 15, 29, 125; 8, арк. 10, 20, 33, 37, 41, 58; 9, арк. 7; 10, арк. 18; 11, арк. 10, 33, 51; 12, 26, 45, 49; 13, арк. 75—76, 105; 14, арк. 6, 10, 21; 54, 60] «облуд» [7, арк. 17, 47, 56, 61]. Згідно з матеріалами сучасних польових досліджень, в уявленнях волинян блуд є ще одним неперсоніфікованим уособленням чорта. Про це свідчить такі назви цього персонажа, як «нечистий», «зле», «сатана», «чорт», «воно» [6, арк. 6, 140, 187, 216; 13, арк. 45].

В народних бувальщинах цей персонаж найчастіше буває невидимим для людського ока, однак, в деяких бувальщинах являється в тій чи іншій зооморфній подобі (собаки, свині, вівці, теляти, кози): «...такий собака здоровецький... Я думаю, що це ж блуд був» (с. Новопіль Житомирського р-ну Житомирської обл.) [13, арк. 75—76], «...там завжди за тобою може йти якесь телятко чи ягнятко, чи собака якийсь. І ти будеш цілу ніч блудити там» (с. Воронівці Хмельницького р-ну Вінницької обл.) [6, арк. 171], «...брату було таке, що якась коза чи вівця за ним прибилася... кажуть, що ноч'ю часто...нападає блуд, що людина блудить» (с. Слобода Хмельницького р-ну Хмельницької обл.) [6, арк. 198]. «Чого я блудила? Дика свиня з пацятами йшла. І я мусіла минути її» (с. Циків Золочівського р-ну Львівської обл.) [7, арк. 107]. В с. Слобода Хмельницького р-ну наголошували, що блуд може міняти подобу: «Воно покажеться, чим хоч» [6, арк. 187].

Згідно з народними переконаннями, блуд «нападає», «чіпляється», «водить», в міфологічно маркованих місцях, які асоціюються з появою та перебуван-

ням нечистої сили, чорта. Крім дороги, «нечистими» місцями, де може «вчепитися» блуд, вважали ліс, границю між лісом і селом, кладовище, поле, пасовисько, болото, сад. Дехто оповідає, що через нього в нічний час людина могла «заблукати» навіть у власній хаті [6, арк. 171, 198, 275; 7, арк. 56, 107; 8, арк. 9, 19, 22, 32, 39, 55; 12, арк. 76; 14, арк. 6]. У деяких селах навіть вказували на т.зв. «блудні місця», де найчастіше являвся блуд — галявина в лісі, старі кладовища, місця загибелі чи поховання самогубця, могила відьми чи чаклуна [15, с. 948; 16, с. 90].

«Оце в нас називається є Блудова долина, таке урочище. То там завжди за тобою може йти якась телятко чи ягнятко, чи собака якийсь. І ти будеш цілу ніч блудити там» (с. Воронівці Хмельницького р-ну Вінницької обл.) [6, арк. 171]

«Такі дуби такі великі росли, колись був ліс, потім вирубали...Кажуть: «Ой, там блуд чіпляється, там ввечір не можна йти, бо будеш їздив не знати доки тим проваллям, не виїдеш»» (с. Гордиловичі Червоноградського р-ну Львівської обл.) [14, арк. 6];

«То це колись, як йшли до лісу, то там казали, що блуд всігди чіплявся» (с. Зозулинці Хмельницького р-ну Вінницької обл.) [6, арк. 141].

Блуд, в народній уяві, «водив» переважно в нічну пору [6, арк. 29, 86; 11, арк. 13; 12, арк. 34, 53; 13, арк. 45, 75—76; 14, арк. 6, 60], ввечері [11, арк. 59; 13, арк. 86], на світанку [11, арк. 6, 51; 12, арк. 30; 14, арк. 21; 7, арк. 17], рідше — вдень [6, арк. 171, 187; 11, арк. 33; 13, арк. 86]. Згідно з переконаннями старожилів, блуд міг «причухнутися» у будь-яку пору доби [6, арк. 140, 223; 14, арк. 54]. В с. Потеличі Жовківського р-ну Львівської обл. вірили, що блуд «чіпляється» на Івана Купала, тому в цей день забороняли ходити до лісу [8, арк. 37]. Подібні вірування існували в с. Сербинівка: *«В мене знайомий розказував, що вони зібралися [на Купала]... зайшли в ліс. «Но, каже, ми повтікали, бо стало нас гукати, кликати. То ми тако тільки зайшли в ліс. І, каже, ми ще ввремя повтікали. Бо буди б ми блудили по тому лісі до ранку, що й нас не понаходили»* (с. Сербинівка Хмельницького р-ну Хмельницької обл.) [6, арк. 216].

У деяких народних повір'ях, «блуд» ототожнюється з чортом або ж лісовиком, який теж, мовляв, «чіпляється» до людини, полюбає «водити» люди-

ну манівцями чи лісовими нетрями, заводить в став, в болото [6, арк. 15, 54, 243; 7, арк. 56, 95; 11, арк. 6; 12, арк. 30, 34; 13, арк. 45, 75—76, 86; 14, арк. 5]. Окрім блукання, в народній уяві він міг вселитися в людину [6, арк. 216]. Як показують польові розсліди, в сучасну пору уявлення та повір'я про лісовика в основному затратилися або ж цей давній персонаж народної демонології, так само як і блуд, постає лише одним з уособлень чорта, нечистої сили.

Про різні okazії, які під впливом запаморочення, насланого «блудом», траплялися з людьми, у волинських селах досі розповідають багато бувальщин:

«Бувало так, що в нас тут один в селі, що шукали його... і потім його в ставі здибали неживого. Пішов з дому...І...облуд вселився в нього. Він ходив-ходив і впав. І потім знайшли його і похвалили. То завело його» (с. Йосипівка Золочівського р-ну Львівської обл.) [7, арк. 56];

«На Новий Рік це було. Пішли ми (з колегою-музикантом. — К. А.) тоді з клуба, на хутор, там його хатина... І десь в час ночі йдемо по домах. Виходим на двір. Ну, йдемо ми, а то було чуть-чуть темнувало, але місячно було. Йдемо, кажу: «Туди наша дорога», він каже: «Ні, треба сюди йти». Я кажу: «Та що ти, он світло горить. Я ж бачу, це наше село». І так заблудили, що я туди кажу, а він показує сюди. Пока аж не вийшли на мосток, тоді я став, опам'ятався. «Це точно наше село». А мене тягнуло туди, в ту сторону» (с. Завизів Рівненського р-ну Рівненської обл.) [11, арк. 51];

«Колись мій старий...рано встав та й йде на ферму. Каже: «П'ять раз обійшов гору, поки не розвиднілося»... і опинився під хатою. Розвиднілось і каже: «Боже, що це зробилось зі мною?» (с. Краєв Рівненського р-ну Рівненської обл.) [11, арк. 6];

«Я єдного року колись, як ще була молода... Пішли з братом по гриби. А там таке, називається «Болото Галове» — здорове болото, гектара, мабуть, три. То там казали колись, водиться...Водило шось. Мені здається, що я пішла туди, а кругом болото обійшла і знов туди [вернулася]» (с. Вільськ Житомирського р-ну Житомирської обл.) [13, арк. 86];

«Пішла я з подружкою в ліс...І що ви думаєте? Вона знає, куди йти додому, а я її в обрат-

ну сторону воджу. Йдем ми селом...Зовсім мені змінилось всьо! Село не наше. Показується всьо інше... Прийшла додому, і вдома не це, шо треба. А вже посля сіла, посідила трошки на лавочці. Трошки стало в голові шось відходити. Пішла так собі від хати до хати, скрізь собі нагадалась» (с. Рибчинці Хмельницького р-ну Вінницької обл.) [6, арк. 54];

«В мене дружина кілька днів тому назад пішла до Уланова через лісочок. Той лісочок напам'ять знає вздовж-впоперек. І там заблукала і ходила годин дві, пока аж вийшла на край і спам'яталася, де є» (с. Воронівці Хмельницького р-ну Вінницької обл.) [6, арк. 171];

«Блуд, таке сі чіпляє. Я раз в ліс йшла...Чого я блудила? Дика свиня з пацятами йшла. І я мусіла минути її. Я думаю, зара назад вийду. Не вийшла. Вийшла кудась інакше. І ходжу, і ходжу, і ходжу. І нема дороги і не можу вийти...Беру, ломлю гіллячки, то я знов на тім самім місці. Йду в інший бік, знов прийшла сюда, де ті гіллячки кругом...Стала, помолилася...Вже мене на сон бере. Я знов молюся. І слухаю: пес гавкає десь...Іду на голос пса. Якась річка. Переходжу ту річку. Дивлюсі, там якась хата, пес. Я приходжу, а я... в Цикові. Так, як мені треба було. А мені було (виглядало. — К. А.) все інакше. І та хата і та річка.... То дійсно той блуд мене вчепився... А раз теж йшла через училище, то мені луже близько до хати йти. А раз зайшла. Дивлюсі. Боже, де я зайшла? Теї хати не знаю. Теї хати не знаю. Нічо не знаю. Стою, стою, стою. Нарешті, дивлюсі — знайомий йде... Дивлюсі, о, то його хата. Вже знаю, де я є. Вже мені сі розвидніло. Я вже знаю, де я є...» (с. Циків Золочівського р-ну Львівської обл.) [7, арк. 107];

«Мене й саму водило...Я ще дівчиною була. Ми з мею падругою...йшли овес шморгать, але ж тоді не розрішали. То ми йшли так по захід сонця, коли вже тако стемніє...Ми тільки прийшли сюди вже цей овес шморгать, коли це вже такий собака здоровецький...І нас тако кругом обкрутив... І він не гарчав, не гавкав... Тільки тако кругом нас. А ми вже...не чіпали того овесу...Ми хочемо назад іти, він нас не пускає. А нас тільки туди на могилки тягне. Приходимо да в болото по коліна повлазили і вже не мона ні туди ногою, ні сюди

ногою... Ми стоїмо обидві і дивимось на ці могилки. Місяць сходить такий, коли бачимо так, як з колгоспу іде така баба... у білому фартусі, у білій кофті, напнута якимсь таким білим. Іде, прийшла до могилки і ми вже неї не побачили. І вже це було, наведено, три часа ночі, коли ми же там постояли. Батьки наші йдуть, бо вони знали, де ж це ми. Коли тато мій гукає мене з усієї сили, а ми тако, як оглянемося назад, а там ліс. Назад ліс, а сюди могилки. Куди йти? Не знаємо. І ми по коліна стоїмо в цій багнюці. Боже! А він гукає: «Ліда!». Раз гукнув, я не почула. Ну так, як начебто такий голос дуже-дуже далеко. Потом він нас другий раз гукнув, а третій раз, як гукнув, ми вже почули. Всьо. Нам зразу розвиднілось. Ми вже бачим, шо оце село, ось нам треба йти вже додому. То цей батько прийшов, нас звідси з цього болота повитягував...» (с. Новопіль Житомирського р-ну Житомирської обл.) [13, арк. 75—76].

На Кременеччині вірили, що коні були невразливими до дій блуду, тому в повір'ях часто саме коні привозили людей до місця призначення. Вірили також, що водитиме людину, котра їла «забудька» — забутий в печі хліб [2, с. 33].

Остерігаючись блуду, у той чи інший час волиняни дотримувалися й низки заборон. Так, у деяких селах вважали, що в час від заходу сонця до світанку, який належить «темним силам», не бажано виходити з хати, ходити до лісу, відвідувати кладовище і т. ін. [6, арк. 30, 85, 104—105; 12, арк. 19, 30; 13, арк. 11, 86; 20, с. 98; 21, с. 62; 18, с. 195; 19, с. 250].

Селяни споруджували в місцях, де «чіплався» блуд, каплицю, «фігуру» (хрест) [7, арк. 88], носили при собі освячене зілля, «аркуш», мак, сіль, зав'язували червону нитку на руку тощо [6, арк. 30, 50, 150, 186, 217, 234, 246; 7, арк. 88; 11, арк. 60; 12, арк. 14, 40; 13, 27, 42, 64, 76; 14, арк. 3, 5, 32, 50, 74]. Остерігалися в лісі переходити під «виворотом» (виверненим вітром деревом), чи деревом, в яке влучила блискавка.

Вірили, що вийти з облудного стану можна, якщо згадати, на який день тижня припало Різдво, Святвечір або інше «урочисте свято», якою стравою розпочинали святвечірню чи великодню трапезу, пригладати особу, яка стояла попереду в черзі до причастя, і т. ін. [6, арк. 67; 12, арк. 26, 45, 49].

В с. Морозівка Хмельницького р-ну Вінницької обл. запевняли, щоб позбутися блуду, варто вмочити в воду одну ногу: «В воду одну ногу встромити [треба]. Казали: «В воду, як станеш, блуд дивається» [6, арк. 15].

Як і деінде, на Волині засобом охорони від демонів вважали складання дулі. До оберегових жестів відносили й хресне знамення. Універсальний оберіг, який, на переконання волинян, захищає від різних демонів, зокрема і від блуду, — християнські молитви. А саме — «Отче наш», «Да воскресни Бог наш», «Ісусе, сину Божий, одведи од мене нечистого» [6, арк. 242; 11, арк. 33, 51, 59; 12, арк. 30, 34, 36; 13, арк. 45, 76; 14, арк. 54].

Респонденти наголошували, що вивести з облудного стану могла перша зустрічна особа або тварина, почутий голос чи гуркіт. В інших уявленнях, блуд перестає «водити» з першими півнями на світанку [6, арк. 86, 140, 171, 223; 7, арк. 81; 13, арк. 45; 14, арк. 6, 60]. Респонденти рекомендували не вештатися поблизу блудних місць, або ж завжди повертатися з лісу тим самим шляхом, яким приходили, аби блуд не вчепився. Існувало й повір'я, що від блуду, як і від іншої нечисті, нічого не помагало: «Може що і робили, але то не помагало. Від того нечистого, то ніхто нічого не pomoже. Він, як є, то він такі збитки робе, страшне» (с. Гордиловичі Червоноградського р-ну Львівської обл.) [14, арк. 6].

Отже, з метою захисту від блуду волиняни дотримувалися низки заборон та послуговувалися різними засобами охоронної магії. Зокрема, використовували ряд універсальних оберегів (ніж, свячене зілля, мак, сіль та ін.), чинили певні обрядодії, спрямовані на знешкодження шкідливого впливу нечистої сили.

Висновки. Як показує порівняльно-історичний аналіз, різні, зокрема й подібні до волинських, повір'я про блуд, його іпостасі, перевітлення, шкідливі дії побутували в жителів Карпат, Полісся, Поділля, Слобожанщини, Середнього Подніпров'я [22, с. 357; 3, с. 24; 23, с. 134; 24, с. 237]. Водночас деякі демонологічні вірування волинян та апотропеїчні дії для нейтралізації його шкідливого впливу (уявлення про втрату під дією блуду слуху, вмочання ноги в воду, щоб позбутися впливу блуду) є етнолокальними.

Уявлення про блуд, репрезентовані у світоглядній традиції волинян і жителів інших теренів України, ма-

ють ряд іноетнічних паралелей та зберегли в собі низку світоглядних архаїзмів [Пор.: 25, с. 4, 5, 61, 63; 26, с. 35—38; 27, с. 257]. Це, зокрема, уявлення та повір'я про неперсоніфікований образ блуду, або його зооморфні риси, його появу чи постійне перебування у міфологічно маркованих, суміжних з «іншим» світом, звідки походить уся нечиста сила, локусах (роздоріжжя, кладовище, ліс, межа села); надприродні здатності демона (ставати невидимим, змінювати візуальний прояв та ін.); його шкідливі функції (збивати зі шляху, водити манівцями, заводити в нетрі) тощо.

Попри те, що сьогодні в народних переконаннях волинян цей персонаж ототожнюється з чортом, повсюдне поширення уявлень про цього злого духа, а також збереження та побутування архаїчних уявлень (зокрема про його неперсоніфікований, позбавлений визначеної форми, вигляд; перебування в порубіжних міфологічно-маркованих локусах, зокрема місцях загибелі чи поховання), свідчить про давнє дохристиянське походження уявлень про цього персонажа, і, вочевидь, виникло на ґрунті анімістичних уявлень і пов'язане з переконаннями про посмертне існування душі. З огляду на це подальше дослідження етнолокальних варіантів повір'їв про блуд, подальше дослідження цього образу української демонології на тлі загальнослов'янського контексту є важливим науковим завданням.

1. Булашев Г. *Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. Космогонічні українські народні погляди та вірування*. Київ: Довіра, 1992. 414 с.
2. Галайчук В. *Українська міфологія*. Харків: Клуб сімейн. дозвілля, 2016. 288 с.
3. Чебанюк О.Ю. Українські народні вірування і перекази про блукання: семантика, прагматика, функції. *Слов'янський світ*. 2014. № 13. С. 20—32.
4. Гнатюк В. *Нарис української міфології*. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2000. 263 с.
5. Хобзей Н. *Гуцульська міфологія: етнологістичний словник*. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2002. 216 с.
6. *Архів ІН НАН України*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 737. Арк. 1—283 (Кривенко А. Календарні звичаї та повір'я волинян. Польові матеріали, зібрані в селах Хмельницького району Вінницької області, Старокостянтинівського та Білогірського районів Хмельницької області, Лановецького району Тернопільської області, 2014 р.).
7. *Архів ІН НАН України*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 773. Арк. 1—109 (Кривенко А. Календарні звичаї та по-

- вір'я волинян. Польові матеріали, зібрані в селах Буського та Бродівського районів Львівської області, 2015 р.).
8. *Архів ІН НАН України*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 800. Арк. 1—63 (Кривенко А. Календарні звичаї та повір'я волинян. Польові матеріали, зібрані в селах Жовківського району Львівської області, 2017 р.).
  9. *Архів ІН НАН України*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 826. Арк. 1—20 (Кривенко А. Календарні звичаї та повір'я волинян. Польові матеріали, зібрані в селах Ківерцівського та Рожищенського районів Волинської області, 2019 р.).
  10. *Архів ІН НАН України*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 827. Арк. 1—28 (Кривенко А. Календарні звичаї та повір'я волинян. Польові матеріали, зібрані в селах Рівненського та Костопільського районів Рівненської області, 2019 р.).
  11. *Архів ЛНУ ім. Івана Франка*. Ф. Р-119. Оп. 17. Спр. 288-Е. Арк. 1—63 (Польові етнографічні матеріали до теми «Демонологія», зафіксовані студенткою другого курсу Кривенко Анастасією Олександрівною 3—17 липня 2009 р. у Гошанському та Острозькому районах Рівненської області).
  12. *Архів ЛНУ ім. Івана Франка*. Ф. Р-119. Оп. 17. Спр. 337-Е. Арк. 1—53 (Польові етнографічні матеріали до теми «Демонологія», зафіксовані студенткою третього курсу Кривенко Анастасією Олександрівною 5—20 липня 2010 р. у Горохівському районі Волинської області).
  13. *Архів ЛНУ ім. Івана Франка*. Ф. Р-119. Оп. 17. Спр. 496-Е. Арк. 1—122 (Польові етнографічні матеріали до теми «Календарний пласт волинської демонології», зафіксовані аспіранткою Інституту народознавства НАН України Кривенко Анастасією Олександрівною 3—15 липня 2013 р. у Черняхівському, Червоноармійському, Володар-Волинському районах Житомирської області).
  14. *Архів 497-Е — Архів ЛНУ ім. Івана Франка*. Ф. Р-119. Оп. 17. Спр. 497-Е. Арк. 1—80 (Польові етнографічні матеріали до теми «Календарний пласт волинської демонології», зафіксовані аспіранткою Інституту народознавства НАН України Кривенко Анастасією Олександрівною 6—11 серпня 2013 р. у Сокальському районі Львівської області та Іваничівському районі Волинської області).
  15. Галайчук В., Солоп Б. Традиційні уявлення про самогубців на теренах історико-етнографічної Волині. *Вісник Львівського університету. Серія історична* (Рр. 927—951). 2019. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/his.2019.0.9902>.
  16. Галайчук В. Традиційна демонологія Хмільниччини. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія: збірник наукових праць*. Вінниця, 2021. № 36. С. 82—92. DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2021-36-82-92>.
  17. Кривенко А. *Народна демонологія Волині: календарно-обрядовий контекст*. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2020. 280 с.
  18. Kopernicki I. Przyczynek do etnografii ludu ruskiego na Wołyniu z materyjałów zebranych przez P. Zofiję Rokosowską we wsi Jurkowszczyźnie w pow. Zwiąhelskim. *Zbiór wiadomości do antropologii krajowej*. Kraków, 1887. Т. 11. С. 130—228.
  19. Sokalski B. *Powiat Sokalski pod względem geograficznym, etnograficznym, historycznym i ekonomicznym*. Lwów, 1899. 496 s.
  20. Кравченко В. З побуту й обрядів північно-західної України. *Волинський науково-дослідчий музей*. Житомир, 1928. Т. 1. С. 67—114.
  21. Кравченко В. Звичаї в селі Забрідді та по деяких інших, недалеко від цього села місцевостях Житомирського повіту на Волині. *Етнографічні матеріали*. Житомир, 1920. 160 с.
  22. Болтарович З., Скрипник Г. Світоглядні уявлення та вірування. *Поділля: історико-етнографічне дослідження*. Київ: Доля, 1994. С. 349—358.
  23. Іларіон, митроп. *Дохристиянські вірування українського народу: історично-релігійна монографія*. Київ: Обереги, 1991. 424 с.
  24. Галайчук В. Прозовий фольклор Київського Полісся. *Полісся України: Матеріали історико-етнографічного дослідження*. Львів: Інститут народознавства НАН України, 1997. Вип. 1: Київське Полісся. 1994. С. 229—244.
  25. Сахаров И.П. *Сказания русского народа, собранные И.П. Сахаровым*. Санкт-Петербург, 1849, Т. 2. 234 с.
  26. Померанцева Э.В. *Мифологические персонажи в русском фольклоре*. Москва: Наука, 1975. 194 с.
  27. Kulda V.M. *Moravské národní pohádky, pověsti, obyčeje a pověry*. Praha, 1874. D. 1. 302 s.

REFERENCES

- Bulashev, H. (1992). *Ukrainian people in their legends, religious views and beliefs. Cosmogonic Ukrainian folk views and beliefs*. Kyiv [in Ukrainian].
- Halajchuk, V. (2016). *Ukrainian mythology*. Kharkiv [in Ukrainian].
- Chebaniuk, O.Y. (2014). Ukrainian folk beliefs and legends about wandering: semantics, pragmatics, functions. *Slavic world*, 13, 20—32 [in Ukrainian].
- Hnatiuk, V. (2000). *Essay of the Ukrainian mythology*. Lviv [in Ukrainian].
- Khobzej, N. (2002). *Mythology of the Hutsul region: ethnolinguistic dictionary: ethnolinguistic dictionary*. Lviv [in Ukrainian].
- Kryvenko, A. (2014). Calendar customs and beliefs of the Volynians. Field materials collected in the villages of Khmilnytsky district of Vinnytsia region, Starokostiantynivsky and Bilogirsk districts of the Khmelnytsky region, Lanovets district of the Ternopil region. *Archive of the IN NANU* (Archive of the Institute of Ethnology of the National Acad-

- emy of Sciences of Ukraine). F. 1. Op. 2. Od. save 737. Arc. 1—283 [in Ukrainian].
- Kryvenko, A. (2015). Calendar customs and beliefs of the Volynians. Field materials collected in the villages of Busk and Brody district of the Lviv region. *Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 773. Arc. 1—109 [in Ukrainian].
- Kryvenko, A. (2017). Calendar customs and beliefs of the Volynians. Field materials collected in the villages of Zhovkva district of the Lviv region. *Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 800. Arc. 1—63 [in Ukrainian].
- Kryvenko, A. (2019). Calendar customs and beliefs of the Volynians. Field materials collected in the villages of Kivertsi and Rozhyshe districts of the Lviv region. *Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 826. Arc. 1—20 [in Ukrainian].
- Kryvenko, A. (2019). Calendar customs and beliefs of the Volynians. Field materials collected in the villages of Rivne and Kostopil districts of the Lviv region. *Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 827. Arc. 1—28 [in Ukrainian].
- Kryvenko, A. (2009). Field ethnographic materials on the theme «Demonology», recorded by Kryvenko Anastasiia Oleksandrivna on 2009 in Hoshcha district of the Rivne region. *Archive of the Ivan Franko LNU*. F. R-119. Op. 17. Act. 288-E. Arc. 1—63 [in Ukrainian].
- Kryvenko, A. (2010). Field ethnographic materials on the theme «Demonology», recorded by Kryvenko Anastasiia Oleksandrivna on 2010 in Gorokhovskiy district of the Volyn region. *Archive of the Ivan Franko LNU*. F. R-119. Op. 17. Act. 337-E. Arc. 1—53 [in Ukrainian].
- Kryvenko, A. (2013). Field ethnographic materials on the theme «Calendar layer of Volyn demonology», recorded by Kryvenko Anastasiia Oleksandrivna in July 3—15, 2013 in Chernyakhiv, Chervonoarmijsk, Volodar-Volynsk districts of Zhytomyr region. *Archive of the Ivan Franko LNU*. F. R-119. Op. 17. Act. 496-E. Arc. 1—122 [in Ukrainian].
- Kryvenko, A. (2013). Field ethnographic materials on the theme «Calendar layer of Volyn demonology», recorded by Kryvenko Anastasiia Oleksandrivna in August 6—11, 2013 in the Sokal district of Lviv region and Ivanychiv district of Volyn region. *Archive of the Ivan Franko LNU*. F. R-119. Op. 17. Act. 497-E. Arc. 1—80 [in Ukrainian].
- Halajchuk, V., & Solop, B. (2019). Traditional attitudes toward suicides on the territory of historical and ethnographic Volyn. *Visnyk of the Lviv University. Historical Series* (Pp. 927—951). DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/his.2019.0.9902> [in Ukrainian].
- Halaichuk, V. (2021). Traditional Demonology of Khmilnyk District. *Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynsky. Series: History, 36*, 82—92. Vinnytsia. DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2021-36-82-92> [in Ukrainian].
- Kryvenko, A. (2020). *Folk demonology of Volhynia: calendar and ritual context*. Lviv [in Ukrainian].
- Kopernicki, I. (1887). A contribution to the ethnography of the Russian people in Volynia from the materials collected by P. Zofia Rokossovskaja in the village of Jurkowschyzna in the Zwiabel powiat. *Zbior wiadomosci do antropologii krajowej* (Vol. 11, pp. 130—228) [in Polish].
- Sokalski, B. (1899). *Sokal powiat in the geographic, ethnographic, historical and economic terms*. Lwow [in Polish].
- Kravchenko, V. (1928). From the life and ceremonies of the northwestern Ukraine. In *Volyn Research Museum* (Vol. 1, pp. 67—114). Zhytomyr [in Ukrainian].
- Kravchenko, V. (1920). The customs are in the village of Zabridi and some others who are not far from this village in the areas of Zhytomir district in Volhynia. *Ethnographic materials*. Zhytomyr [in Ukrainian].
- Boltarovych, Z., & Skrypnyk, H. (1994). Worldviews and beliefs. In *Podillya: historical and ethnographic research* (Pp. 349—358). Kyiv [in Ukrainian].
- Ilarion, mytrop. (1991). *Pre-Christian beliefs of the Ukrainian people: historical and religious monograph*. Kyiv [in Ukrainian].
- Halajchuk, V. (1994). Prose folklore of Kyiv Polissya. In *Polissya of Ukraine: Materials of historical and ethnographic research* (Issue 1, pp. 229—244). Lviv [in Ukrainian].
- Sakharov, Y.P. (1849). *Legends of the Russian people, collected by Y.P. Sakharov*. Sankt-Peterburh [in Russian].
- Pomerantseva, E.V. (1975). *Mythological characters in Russian folklore*. Moskva [in Russian].
- Kulda, B.M. (1874). *Moravske narodni pohadky, povesti, obycejje a povery*. Praha [in Czech].